

Umran'dan Uygarlığa Cemil Meriç Panel Konuşmaları

From Umran to Civilization. A Panel on Cemil Meriç

(Antakya Kültür Merkezi, 31 Mayıs 2008)

Hazırlayan: Nizameddin DURAN*

Soldan Sağa: İsmail Doğu, Yusuf Kaplan, Moderatör; Yusuf Kılınç ve Ümit Meriç

Yusuf Kaplan: “Cemil Meriç’in Fikriyatı”

Evet, hepinize hoş geldiniz diyorum. Herkesi saygıyla ve sevgiyle selamlamak istiyorum. Şimdi benim sunacağım tebliğin başlığı, konuşmamın başlığı, biraz uzunca.

Cemil Meriç, Cemil Meriç’in Medeniyet Cihadı; Bir Zihin Mimarının Arkeolojik ve Jeneolojik Portresi: Bir Kazı ve Soykütük Çalışması.

* Araştırmacı-Yazar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, nnduran@hotmail.com

Cemil Meriç ile ilgili konuşmak o kadar kolay değil. Çünkü Cemil Meriç, sistematik bir düşünür değil. Ama Cemil Meriç'i ben, yaşadığımız süreçte özellikle, medeniyet krizi sürecinde, bu krizin nasıl aşılabileceğine dair bir zihin mimarisi ortaya koymasından önemli bir yerde görüyorum. O açıdan sistematik olmamasını da önemiyorum açıkçası. Krizin yaşandığı dönemlerde sistematik düşünenler çıkmaz. Sistematik düşünenler, kriz anlarında, ister istemez krizi daha da büyütebilirler. Çünkü daha sınırlayıcı, sınırlandırıcı tarifler, yorumlar geliştirecekleri için sonuçta ufuk açıcı çalışmalardan çok ufkuları daraltıcı çabalara bizleri yönlendirirler. Bu açıdan Cemil Meriç'in sistematik olmamasını önemiyorum. Aynı şeyi mesela, Bediüzzaman için de söyleyebiliriz. Daha doğrusu bu dönemde Meşrutiyetten sonraki süreçte ortaya çıkan düşünürleri, büyük ölçüde hepsini sistematik olmayan düşünürler olarak görüyorum.

Şimdi ben kısaca bir özet vereyim. Başlıkları tekrarlayayım burada. İlk önce Cemil Meriç'in bir şifre çözücü portresini çizmeye çalışacağım. Bir şifre kuruçudan çok, bir şifreleyiciden çok, daha çok Batı uygarlığının şifrelerini, içinde yaşadığımız dünya olduğu için Batı uygarlığının şifrelerini çözen bir düşünürle karşı karşıyayız. Ama şifre kuran bir düşünürle karşı karşıya değiliz. Onu özellikle vurgulamak istiyorum. İkincisi, bir put kırıcı ve kod kırıcı düşünür olarak Cemil Meriç'i tanıtmaya çalışacağım. Veya tartışmaya çalışacağım. Daha sonra Cemil Meriç'in bir hakikat arayıcısı portresi üzerinde durmayı düşünüyorum. Belki de konuşmayı buradan başlatmamız gerekiyor.

Cemil Meriç'i aslında ucuzculuğa prim vermeyen yerli ama bütün medeniyetlere yolculuk yapan, bütün dünyaya yolculuk yapan bir düşünür olarak görmeliyiz; arkeoloji, jeneoloji meselesi de buradan geliyor zaten. Bir düşünür olduğunu, dolayısıyla yerli bir entelijansiya arayışı içerisinde olduğunu görüyoruz. Böyle bir entelijansiyanın nasıl geliştirilebileceği konusuna bir aydın sosyolojisi diyebileceğimiz, aydın sosyolojisi biraz hafif kaçabilir belki, bir çaba içerisinde yerli bir düşünür tipi arayışı içerisinde, belki öncü kuşak arayışı içerisinde, bir düşünür arayışı olarak betimleyebiliriz. Tabii bu bizatihi hocanın kendisinde tecessüm ediyor, ortaya çıkıyor.

Şimdi burada, Cemil Meriç'in nasıl bir düşünür olduğunu, medeniyet fikriyatı kavramsallaştırmasında Cemil Meriç'in ne yaptığını anlayabilmek için biraz bizim yaşadığımız tecrübeyi kısaca görmekte fayda var. Biz yaklaşık iki buçuk asırdır İslam dünyası olarak, bu İslam dünyasının omurgası olan Türkiye'de çok esaslı bir medeniyet krizi yaşıyoruz. Bu durum bizim tarihte yaşadığımız ikinci büyük medeniyet krizidir. Öncekini, 13. 14. Yüzyıllarda Moğol istilasıyla Bağdat'ın düşmesi ve Haçlı istilalarıyla birlikte batı cephesinin çökmesi ile yaşadık. Aynı dönemlerde Endülüste 1326'da Kurtuba'nın çökmesi ile

birlikte başlayan, iç çekişmelerin, çatışmaların kriz ortamında, İbn-i Haldun gibi bir tarih felsefecisinin ortaya çıkmasına yol açan bir dönem yaşadık. Yani İslam medeniyetinin doğu cephesi de batı cephesi de 13. 14. Yüzyıllarda çatırıyor, müthiş bir krizle karşı karşıya kalıyoruz. İlk defa büyük bir medeniyet krizi var. Ancak bu medeniyet krizi, siyasi bir krizdir. Esas itibariyle siyasi bir krizdir.

Peki! Bu krizi nasıl aşıyoruz?

Bu krizi Osmanlı'nın geliştirdiği akidevi, sosyolojik ve siyasi bütünleşmeyle aşıyoruz. İlk defa Osmanlı ile birlikte İslam dünyası, ehli-sünnet çizgisi üzerinden akide düzleminde, sosyolojik olarak ve dolayısıyla siyasi olarak siyaset felsefesi çok güçlü bir medeniyet sıçraması geliştirip, gerçekleştiriyor. Yani medeniyet aslında tam da insanlık tarihinin yapıldığı Doğu Akdeniz bölgesiyle Hint okyanusu arasındaki coğrafyaya yerleşiyor. Bu meydan okumadan sonra Avrupalılar farklı bir çıkış yolu geliştiriyor kendileri için. Rönesans ve Reformla beraber gelişen modernlik dediğimiz şey, süreci doğuran bir meydan okuma. Orada yaklaşık dört yüz, beş yüz yıllık bir süreç bu. Orada ortaya konan performans, işte aklın keşfedilmesi, insanın keşfedilmesi, bireyin keşfedilmesi, toplumun ve devletin keşfedilmesi gibi yeni bir durum ortaya çıkıyor. Tabii bizden epey sonra, (yaklaşık 700- 800 yıl sonra), böyle bir çaba içerisindediler ve oradan bir sıçrama gerçekleştiriyorlar.

Burada hatırlamamız gereken, savunma psikolojisiyle söylemek istemiyorum, ama bilmemiz gereken bir şey var, o da üç önemli Rönesans var. Birincisi, 9. 10. Yüzyıllarda ki erken Rönesans hareketi. İkincisi, 12.13. Yüzyıllarda ki Rönesans ve en çok bilinen üçüncüsü ise 15.16. Yüzyıllarda geç Rönesans hareketi var. Bu Rönesans hareketlerinin ortaya çıkmasında doğrudan İslam medeniyeti tetikleyici rol oynuyor. Yani İslam medeniyetini devre dışı bıraktığımız sürece Batılıların tarihe girebilmeleri, tarih yapabilmeleri imkânsız. Böyle bir şey söz konusu değil. Bunu şuradan çıkabilirsiniz. İslam'ın tarih sahnesine çıktığı süreçte, Hazreti Peygamberin Bi'setten vefatına kadar geçen yirmi üç senede İslam, Arabistan yarımadasının büyük bir kısmına yayılıyor. Hz. Ömer'in vefat tarihine kadar bu sınırlar, Bizans, Sasani, Yemen sınırlarına dayanıyor. Hazreti Osman'ın vefatına kadar geçen sürede artık İslam, Doğu'da Çin'e, Batı'da da İspanya'ya kadar uzanıyor.

İnsanlık tarihinde hiçbir medeniyetin elli sene içerisinde küresel ölçekte böylesi büyük bir medeniyet sıçraması gerçekleştirdiği söz konusu olmamıştır. Bunun örneği yoktur. Avrupalıların tarihinde Hıristiyanlığın tarihe girebilmesi onuncu yüzyılda söz konusu olabildiği. Bu da 9.10 yüzyılda Karolenj İmparatoru Şarlman döneminde olmuştur. Ondan sonra da Kutsal Roma

Cermen İmparatorluğu var. Roma'dan sonra Avrupa hiçbir zaman birleşememiştir.

Avrupa'daki modernleşme sürecini etkileyen Rönesans ve Reform hareketi, Avrupa'yı parçalayan bir harekettir aslında. Avrupa'daki çatışmaları dünya geneline yayarak orda çatışmaları devam ettirmiştir. Bu durum modernliğin dinmeyen siyasi krizidir. İkinci Dünya savaşının sonunda, Birleşmiş Milletler, NATO, Dünya Bankası gibi organizasyonlarla birlikte, gücünün zirvesindeyken yaşadığı siyasi çatışmaları kontrol ederek ancak Uygarlığını korumaya alabilmiştir. Bunu özellikle vurgulamak istiyorum. Tarihte bütün benzer maddi uygarlıklar, benzer hızda, güçlerinin zirvesindeyken çöküyorlar. Bunu özellikle vurgulamak istiyorum.

Şimdi bu süreçte Cemil Meriçi'yi iyi anlamak için bu özeti, bu panoramik özeti özellikle yaptım. Bu süreçte yaşadığımız ikinci medeniyet krizi siyasi bir kriz değil; epistemolojik ve ontolojik kırılma diye tarif ettiğim çift yönlü temassızlık diye açıklayabileceğimiz bir fetret dönemi. Yani bizim kendimizle ilişkimizde de Batı Kültürüyle ilişkimizde de (hâkim kültür olduğu için Batı kültürü diyorum.) Batı uygarlığı, son derece simülatif, sathi, sığ bir ilişki biçiminin platonik aşk ve nefret ilişkisinin bir tarafında duruyor. Yani siz Batı'dan yana bir yerde duruyorsanız, Batı tarafında duruyorsanız İslam'la, İslam medeniyeti ve tarihleriyle, İslam düşüncesiyle kurduğunuz ilişki biçimi platonik bir aşk veya nefret ilişkisine dönüşüyor veya daha kendi tarihinin medeniyet bilincinin farkında olan insanlarsanız bir şekilde o da Batı ile kurduğunuz ilişkide biraz daha platonik bir aşk ve nefret ilişkisine dönüşüyor. Daha çok nefret ilişkisine dönüşüyor. Yani buradan bir sonuç çıkması mümkün değil.

Yaşadığımız krizin büyüklüğüyle orantılı olarak imkânlarımız da büyük. Yaşadığımız medeniyet krizine fetret dönemi diyorum fakat daha önceki dönemlerde yaşamadığımız türden bir fetret dönemidir bu dönem. Yani bir medeniyet değiştirme sürecine, kültür ve medeniyet değiştirme sürecine girdik. Osmanlı medeniyeti, yani bizim temsil ettiğimiz İslam medeniyetinin yok edilmesi için, Osmanlı hedef alındı. Osmanlı medeniyeti zirve noktasındayken durduruldu.

Abdülhamit dönemi, dünyada stratejik olarak en güçlü ülkenin Osmanlı olduğu, Abdülhamid'in çok ciddi bir sıçrama gerçekleştirdiği; dış politikada, içerdeki dinamiklerin oturtulmasında, ekonominin genişletilmesinde, eğitim düzeyinin genişletilip küresel bir Osmanlı ideasının yaygınlaştırılmasında kilit rol oynadı. Tarih felsefecileri, Osmanlıyı, durdurulan bir medeniyet diye tarif ederler. Osmanlı, rastgele, tesadüfen, işte işi bittiği için, bir şey yapamadığı için falan durmuş bir medeniyet değil. Yani Osmanlı durdurulmamış olsaydı bugün Amerika diye bir güç olmayacaktı. Bunlar soru işareti oluşturacak şeyler. Konuyla da fazla ilişkisi olmadığı için geçiyorum.

Şimdi buradan söylemek istediğim şey şu: Tanzimat'la birlikte başlayan bir süreçtir aslında bizim yaşadığımız medeniyet krizi süreci. Burada, günümüze gelinceye kadar yedi kuşaktan söz ediyoruz. En azından omurga düzleminde, ana düzlemde bir entelijansiyanın ortaya çıkması faslında.

Birinci kuşak: Tanzimat kuşağı. Tanzimat kuşağını, unutuş kuşağı diye tarif edebiliriz. Yani tarihini ve medeniyet birikimini, bilincini, şuurunu, şiarını unutan bir kuşakla karşı karşıyayız.

İkinci kuşak: Birinci Meşrutiyet döneminde ortaya çıkan sendeleyiş ve hatırlayış kuşağı diyebiliriz.

Üçüncü kuşak: İkinci meşrutiyet dönemi, Ön-Cumhuriyet'te karşımıza çıkıyor. Burada bir yırtılma yaşıyoruz. Özellikle 1908'den itibaren İttihat ve Terakki'nin ipleri ele almasından itibaren.

Burada iki çatallanma söz konusu. Ciddi bir çatallanma var. Bir kültürel şizofreni var. İki Türkiye çıkıyor aslında ortaya: Birinci Türkiye, tarihte tatile çıkan, medeniyet iddiasını kaybeden bir Türkiye'dir. Batılılaşmayı, Batılılaşma ideolojisini, sekülerleşme projesini Türkiye'de, uygarlaşma, modernleşme, çağdaşlaşma diye sunan ama kesinlikle bir yok oluş sürecini harekete geçiren bir kuşak var.

İkinci dalga da bu dalga aslında yok oluş kuşağı diye tarif ettiğimiz dalga da Tefrik Fikret'in, Haluk'un nesli... belki oradan yola çıkarak tarif edebileceğimiz bir insan tipi var orada. Entelijansiya tipi var. Arkasından 1960'lara kadar çok ciddi performans ortaya koyamaz aslında. Batıdan üretilen fikriyatı Türkiye'ye Cemil Meriç'in de dediği gibi zirvelerde gezinenleri değil, sıradan bir fikriyatı, pozitivist fikriyatı Türkiye'ye aktarıyor. Böyle bir gönüllü acentelik gibi bir durumları var. İkinci dalga aslında Marksizm'le birlikte ortaya çıkıyor. (1960) Cemil Meriç'in de özellikle altını çizdiği gibi Marksizm'in Türkiye'deki düşünce hayatına yaptığı önemli katkı, analitik ve eleştirel düşünce biçimini Türkiye'de bir şekilde, modern dönemde tabi, yerleştirmiş olması. Ama Türkiye' de ki Marksizm, dünya çapında Marksist literatüre katkıda bulunabilecek bir performans ortaya koymuş değil. Yani, Batı'da üretilen Marksist literatürün karikatürü sadece. Türkiye'deki Marksist hareket, 1970'lerden sonra, şiddete dönüştü, sonra da yok oldu gitti. Yani ciddi bir şey ortaya çıkmadı. Post Marksizm hareketi şeklinde bir şey var Türkiye'de, yine Marksizm'den gelen ama çok fazla etkili değil bu arkadaşlar.

İkinci dalga, bu yırtılma ile birlikte, yırtılma ve kültürel şizofreni, yok oluş kuşağı, birinci dalgası. İkinci dalga dediğim Türk düşünce dünyasının öteki tarafını, Mehmet Akif, Yahya Kemal, Bediüzzaman, Necip Fazıl ve Tanpınar'ı

da dâhil edebileceğimiz grup oluşturmaktadır. Yeniden doğuş kuşağını aslında bu grup ortaya çıkarmıştır. Özellikle Bediüzzaman fikirde, ilim hayatında önemli açılımlar sağlıyor. Yahya Kemal, Necip Fazıl ve Akif daha çok sanatta ortaya bir şeyler koyuyor ama aynı zamanda aksiyonda da ve fikirde de önemli açılımlar doğuyor. Şimdi burada ortaya çıkan ikinci kuşak, yeniden doğuş esprisi üzerinden ortaya çıkan ikinci kuşak, Hareket Kuşağı, adı üzerinde, Nurettin Topçu ile kısmen işin içine kamusalılaştırmak açısından, bir yere yerleştirmek açısından Erol Güngör'ü de dâhil edebiliriz, figür olarak.

Daha sonraki kuşak diriliş kuşağı Sezai Karakoç edebiyat çevresi Nuri Pakdil ve Maveria çevresi ile şekillenen kuşak. Şimdi Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu kuşak, aslında bir varoluş kuşağı, öncü bir varoluş kuşağı. İbni Haldun'un söylediğini hatırlarsak, medeniyetleri hep öncü kuşaklar, küçük azınlıklar kurar. Dolayısıyla tam da Cemil Meriç'in ortaya çıktığı süreç, bu yeniden doğuş sürecinde yok oluş kuşağı ve yeniden doğuş kuşağının aslında tam ortasında arafta ortaya çıkmış bir figür ama arafta kalmış bir figür değil. Bir arkeoloji çalışması yapıyor. Bu açıdan Cemil Meriç'i Nietzsche'ye benzetebileceğimizi, onunla karşılaştırabileceğimizi düşünüyorum. Nietzsche de modernliğin Antik Yunan'dan itibaren akıl sorunu üzerinden modernliğin bir taraftan ciddi bir arkeolojisini yapmış, jeneolojisini yapmış, tartışmış birisi. Öbür taraftan modernlik sonrasında post-modernliğin hazırlayıcısı olan bir düşünür. Yani kendisinden sonraki süreci hazırlayan bir düşünür. Hocanın konumu bir şifre çözücü ve aynı zamanda yeni bir şifre oluşturma çabasıdır. Cemil Meriç'le Nietzsche'nin buluştukları nokta, ikisinin de aslında kod kırıcı ve put kırıcı olmaları.

Türkiye'de çok baskın bir şekilde ortaya çıkan, özellikle İkinci Meşrutiyet ve Cumhuriyet'te ortaya çıkan önyargı putudur. İkincisi sığlaşma putu. Müthiş bir şekilde sığlaşmayı batıda ve bizde karşılığı olmayan sadece sloganlaştırdığımız zihin haritasını olduğu gibi ezbere dayalı aktarmaya çalışıyoruz. Tartışmıyoruz, acayip bir şekilde... Yani körü körüne jakoben bir batılılaşma projesini uygulamaya çalışıyoruz. Bugünlerde de zaten Türkiye'nin gündeminde bu durum. Mahalle baskısı falan numaralarından sonra **Şerif Mardin**, yaptığı şeyin ne kadar ciddi bir cinayet olduğunu anladı. Bir açıklama yaptı, orada, yani Türkiye'deki pozitivist algılama biçiminin kendi tarihimize, kendi toplumumuza da pozitivist algılama biçiminin, sığ bir pozitivist algılama biçiminin aslında bizim iyi, güzel, doğruluk konusunda yani dolayısıyla anlam haritaları, kök paradigmaları konusunda savurduğunu, dolayısıyla sığ, içi boş, karşılığı olmayan yoksul ve yoksunlaştırıcı bir dünyanın eşğine, kültürün eşğine fırlattığını söyledi.

Üçüncü olarak, put kırma konusunda savaştığı şey, savunmacılık psikolojisi, apoloji putu. Yani bir taraftan her şey bizde, en iyisi bizde var. En iyisi bizim tarihimizde var hikâyesi. Öbür taraftan Batıdan aldığımız şeyleri, özellikle Batıcı kuşakların, tartışmaksızın putlaştırmaları... Dolayısıyla acayip bir şekilde apoloji geliştirmeleri. Mesela bir aydınlanma projesinden bahsediliyor, Türk aydınlanmasından falan bahsediliyor, acayip bir şekilde, ama bu Türk aydınlanmasının batıdaki aydınlanma projesi ile karşılaştırdığımızda batıdaki aydınlanma ile bir ilgisi olmadığını görüyoruz. Bir Kant'ı, bir Diderot'u, bir Rousseau'su, bir Voltaire'i, yok. Bunları anlayabilecek çapta adam da yok. Ama Türkiye'de çok ilkel bir aydınlanma putlaştırılması var. Hiçbir şekilde karşılığı olmayan bir şey bu durum. Cemil Meriç, çok ciddi bir şekilde bu apoloji ile de, savunmacı psikolojisi ile de, putlaştırma çabası ile de mücadele ediyor.

Son olarak belki bir yenilgi psikolojisi tutumundan söz edebiliriz. Bu da gene hepsi ile ilintili bir şey. Yani "Bizden adam olmaz, biz bir halt karıştıramayız. İşte biz bir şey yapmış değiliz. Bundan sonra da yapabilmemiz mümkün değil" hikâyesi. Her şey işte batıda, batıda üretiliyor, falan filan. Batı'da üretilen her şeyi sanki bize vereceklermiş gibi veya biz her şeyi çok rahat bir şekilde alabilecekmiz gibi. Olabilecek bir şey değil! Yani bizim yeni bir Descartes yetiştirmemiz, yeni bir Kant yetiştirmemiz, yeni bir Heidegger yetiştirmemiz veya Mozart, Beethoven... yetiştirmemiz mümkün değil. Eğer biz bir şey yetiştireceksek, tarihe el koyacaksak, tarihte tatil yapan değil, yeniden tarih yapan millet konumuna geçeceksek, orada bizim yeni Sinanlar yetiştirmemiz gerekiyor. Yeni Itriler yetiştirmemiz gerekiyor. Yeni Yunuslar yetiştirmemiz gerekiyor. Dolayısıyla, öbür türlü adamların karikatürlerini üretmiş oluruz. Yani bizim burada yeniden Descartes üretmemizin bir anlamı yok. Yani üç yüz sene önceki hikâyeyi yeniden tekrarlayanın bir anlamı yok. Zaten Descartes diye birisi kalmadı. Kant diye birisi kalmadı. Batılılar da post-modernlikle birlikte, modernliğin kurucu düşünürlerini çoktan aşmış durumdalar.

Şimdi Cemil Meriç'in entelektüel tutumunu, ne yapmak istediğini anlatabilirim. Öncelikle Cemil Meriç, aşk adamı, coşku adamı, tecessüs adamı olarak karşımızda durmaktadır. Yani sadece düşünür olarak tarif edemeyiz Cemil Meriç'i. Yaşadığımız kriz, Cemil Meriç gibi figürlerin medeniyet krizi, ister istemez bir aşkı, bir coşkuyu, dolayısıyla yılmak bilmez bir tecessüsü harekete geçirmesini zorunlu kılıyor.

Burada Cemil Meriç'in fikrî mücadelesi özellikle önemlidir Bu şifre çözücülük hikâyesi, bu sözünü ettiğim çerçevede özetlenebilecek bir şeyler şu an. Buradan şöyle bir şeye geçeyim. Cemil Meriç'in bir hakikat arayıcısı olduğunu söyledim. İki anlamda kullanılıyorum bu ifadeyi. Bir şeyi olduğu gibi algılamak. Kant'ın ifadesiyle, 'kendinde şey' olarak algılamak. Kendimize göre şey değil.

Yani kendi işimize nasıl geliyorsa, nasıl algılıyorsak falan değil, nasılsa öylece, bütün boyutlarıyla, bütün hakikatiyle, gerçekliğiyle algılamaya çalışmak. Bu konuda mesela, Türk modernleşmesi diyoruz. Türk modernleşmesi nedir? Türkiye'deki Batılılaşma projesi, Batılı uygarlık çerçevesinin yıllık projesi nedir? Bizi var kılacak bir şey midir? Yoksa yok oluşun eşğine sürükleyecek bir şey midir? Bunun mücadelesini veriyor. Çok ciddi bir şekilde de bu konuda önemli metinler ortaya koyuyor.

Şunu söyleyebiliriz, burada hakikat arayıcılığı faslında, tıpkı Nietzsche'nin yaptığı gibi gene Hint'e gidiyor. Nietzsche de Hint'e gidiyor aslında. Nietzsche'nin vardığı kaynakta Hint, o da bayağı bir şekilde Hint'ten besleniyor. Orada olgunlaşıyor, pişiyor biraz. Oradan Batı uygarlığına geliyor. Batı uygarlığında bir şeyin bulunamayacağını söylüyor Nietzsche bize. Batı uygarlığının bittiğini söylüyor. Batı uygarlığının bittiğini ve insanlığı, bitişin eşğine getirdiğini söylüyor. İntihar etmesi onun bir göstergesi aynı zamanda. Çıldırması, delirmesi. Hayatının sonunda 11 yıllık bir çıldırma hayatı yaşıyor. Bunu Cemil Meriç de yaşıyor. Mesela, görme yetilerini yitirdiği andan itibaren iç dünyası aydınlanarak görmeye başlıyor. Görme yetilerini yitirdiği andan itibaren görmeye başlıyor. Hakikati görmeye başlıyor. Gerçeği görmeye başlıyor. Dolayısıyla yeni, bir taraftan kendinden önceki düşünce tarihini iyi özetliyor. Kendinden sonra tartışıyor, çatıştırıp, kendinden sonraki süreci, Post-modern süreci hazırlıyor.

İnsan, iç dünyasına açıldığı andan itibaren iç dünyasındaki zenginlik, Cemil Meriç gibi insanları, düşünürleri ister istemez, sadece düşünür yapmakla kalmıyor, aynı zamanda o aşkı, o coşkuyu, o tecessüsü bir şiire, bir senfoniye dönüştürecek bir performans ortaya koymasını sağlıyor. Cemil Meriç'te böyle bir şey görüyoruz. Yani Nietzsche ile karşılaştırdığımızda enteresan bir tarafı var. Cemil Meriç'in bize hatırlattığı bir diğer şey, bütün bir Batı uygarlığındaki zirveleri teker teker yoklamasıdır. Hıristiyanlık zirvesini yokluyor. Antik kilise zirvesini yokluyor. Modernliğin kuruluşunda kilit rol oynayan zirveleri yokluyor. Mesela Erasmus metnini okuyun, kafayı yersiniz. Hop oturup hop kaldıracak bir metin. Yani önyargısız bir adamın ama hakikati bulmuş, hakikatin kendisini ne kadar coşturduğunu, coşturabileceğini idrak edebilmiş, iliklerine kadar soluyan, bir adamın, bir düşünürün, bir fikir çilesini, dolayısıyla yolculuğunu, heyecanını, coşkusunu orda görüyoruz. Ama öbür taraftan Batı uygarlığının zirve noktalarının dışında, işte Hint düşüncesini söylemeye gerek yok. Ama bizde mesela çağdaş dünyada yeni bir dilin, yeni bir medeniyet dilinin, yeni bir medeniyet fikriyatının sıçramasının nasıl gerçekleştirilebileceğine dair çalışma ortaya koyan kişileri, figürleri bize tanıtıyor, mesela Ali Şeriatî'yi, Celal Nuri'yi, Meşrutiyet düşünürlerini tanıtıyor. Meşrutiyet dönemindeki

bütün Ahmet Cevdet Paşa'dan Bediüzzaman'a kadar beslenebileceğimiz bütün fikir kalemlerini ve kulelerini tanıtıyor. Dışardan da İslam dünyasından da dolayısıyla bu tür yolculuklara bizi götürüyor.

Benim burada son olarak şöyle bir şey söylemem gerekir belki, şimdi bir medeniyet varlığını ancak üst dil geliştirdiği zaman sürdürebilir. Bütün medeniyetlerin varlığını sürdürebilmesi açısından bu kaçınılmaz olarak geçerli ve zorunlu olan bir ilkedir. Dil ve üst dil, dilden kastettiğimiz şey, bir zihin haritasının, bir kültürün, medeniyetin tarihte ortaya koyduğu zihin haritasının, pratiğin anlaşılması, gelecek kuşaklara aktarılması meselesi bu açıdan baktığımızda bizim tarih ile ilişkimiz, medeniyetle ilişkimiz, sanatla ilişkimiz Sinan'la ilişkimiz mesela... Sinan'ın çocuklarıyız ama arabesk camiler yapıyoruz. Bütün yaptığımız camiler, hepsi arabesk. Bu, Sinan'ın çocuklarına yakışmayacak bir şeydir. Züldür. Dolayısıyla dilde bir nevi sorun var. Dikkat edin. İkincisi üst dil meselesi, aslında ortaya konan dil üzerine kafa yormak, ortaya konan medeniyet birikimi, ortaya konan tarih birikimi, düşünce birikimi üzerine kafa yormak. Yani hayata, medeniyete, dünya hayatına, tecrübesine ayna tutmak söylemek istediğim. Bu anlamda şöyle bir ayırım yapabiliriz. Mekke ve Medine süreçleri aslında dili oluşturan süreçlerdir. Kur'an burada asıldır. Paradigmamız, Mekke-Medine süreçleri paradigmasıdır. Bütün medeniyetlerin Mekke-Medine süreçleri vardır. Medeniyet süreci de bize üst dili verir. Medeniyet yaşamıyorsa, medeniyet çökmüşse Mekke de Medine de çökmüş demektir, çöker de kaçınılmaz olarak... Yani usul bitmişse, usul gitmişse, estetik çözülmüşse zevkte, beğenide bir çözümlenme, çürüme yaşanmışsa, yaşanıyorsa ister istemez asli meselelerde, ruhta, medeniyetin ruhunda, toplumun ruhunda, kurucu ruhta, omurgada, bir çöküşün yaşandığına hükmedebiliriz.

İşte Cemil Meriç'in burada bize hatırlattığı en önemli şey, üst dilin yitirildiği meselesi. Üst dilin yitirilmesi, estetiğin, zevkin, beğenin yitirilmesidir. Her şeyi çok kolayca kabul etmemek zorundayız. Yani bir zevkimizin, bir beğenimizin olması gerekiyor. Sinan'ın geliştirdiği mimarının matematiksel dilini çözebilmiş değiliz. O dili çözebilmek için, ister istemez o dilin içine girmemiz gerekiyor. Ruhunu kavramamız gerekiyor. Dolayısıyla, Itrilerin, Yunusların, Sinanların yaşaması, yeniden yetiştirilmesi gerekiyor ki bu mümkün olabilsin.

Cemil Meriç'i burada ben, saygıyla, rahmetle anıyorum. Batı uygarlığının ve kendi medeniyetimizin anlaşılmasında, bir medeniyet şuurunun oluşmasında bir fikriyat, özgüven ve eleştiri birikimi ortaya koydu. Dolayısıyla bir külliyat çıktı ortaya. Külliyatın özetini, kendi tarihimizin özeti, batı uygarlık tarihinin, dünya tarihinin özetini de bu "Umrandan Uygarlığa" kitabındaki ilk metinden özetlemek istiyorum. İki paragraflık bir yer var. Onunla bitireceğim:

“Bütün Kur’an’ları yaksak, bütün camileri yıksak, Avrupalının gözünde Osmanlıyız; Osmanlı, yani İslâm. Karanlık, tehlikeli, düşman bir yığın! Avrupa, maddeciliğine rağmen Hıristiyan’dır; sağcısıyla, solcusuyla Hıristiyan... Hıristiyan için tek düşman biziz: Haçlı ordularını bozgundan bozguna uğratan korkunç ve esrarlı kuvvet. Genç cüce, müselsel zilletler sonunda ihtiyar devin zaafalarını keşfeder; ahde vefa, civanmertlik, merhamet... (Bunu ahlak, estetik ve adalet diye de çevirebiliriz. Yani Osmanlı medeniyeti, adalet, estetik ve ahlak dinamikleri üzerine hayata geçirilmiş bir medeniyet) Zavallı Türk aydın, batılı dostları alınmasınlar diye hazinelerini gizlemeye çalışır. Sonra unuttur hazineleri olduğunu. Düşmanın putlarını takdis eder, hayranlıklarını benimser. Dev, papağanlaşır.” (Cemil Meriç, “Umrandan Uygarlığa”, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 9.)

Teşekkürler.

İsmail Doğu: “Arafta Bir Aydın Olarak Cemil Meriç”

Teşekkür ederim. Rahman ve rahim olan Allah’ın adıyla, hepinizi saygı ve sevgi ile selamlıyorum.

Cemil Meriç hakkında sunacağım bu tebliğ, aslında bildik kelimelerin tersinden bir okuması olacaktır. Bu yüzden bu kullanımına dikkat çekmenizi isterim. Bu vesile ile bir toplum aydın ilişkisi, Cemil Meriç’in de böyle bir ilişki içerisindeki yeri, bir örnekliliğini sunmaya çalışacağım.

Edward Said, entelektüel tanımını, kitabının alt başlığını da oluşturan ifadelerle, sürgün, marjinal ve yabancı sıfatıyla niteler. Yani Edward Said’e göre entelektüel, sürgündür, marjinaldir, yabancıdır.

Kelimeleri şöyle düşündüğümüzde, özellikle “yabancı” kelimesinden başlasak; bir aydın nasıl olurda toplumuna yabancı olur? Yani bu yabancılıktan kastı nedir? Eğer toplumuna yabancı olacaksa, kültürel kodlarına, tarihi birikimine yabancı olacaksa örneğin, o zaman neyi ne şekilde aydınlatacaktır? Böyle bir aydının bizim için gerçeği nedir? Yoksa buradaki yabancılık, farklı bir çağrışım mı yapmaktadır? Şimdi bizim Türkiye’deki adına entelijansiya denilen kesime baktığımızda karşımıza çıkan durum bu. Toplumuna yabancı, kendi kültürüne, tarihsel birikimine uzak entelektüeller. Farklı bir dil devşiriyor ve farklı bir şekilde, söylemlerle karşımıza çıkıyor. Sonradan da bir gerilim oluşuyor ve burada aydın anlaşılamayan, fark edilemeyen bir kişi olarak telakki ediliyor. Doğal olarak da ortaya bir avam-havas ayırımı çıkıyor. Yani sanılıyor ki, aydın denen kişi, üst perdeden konuşan biridir. Söyledikleri halka karşı çok üst perdeden olduğu için anlaşılmaz. Halkın bunu anlamaması da normaldir.

1908'lerden itibaren Ön-Cumhuriyet'le yani Meşrutiyet devriminde ve ardından gelen Cumhuriyetle toplumuna ve tarihine yabancı bir aydın sınıfı oluştu Türkiye'de. Burada asıl gerçekleşen şey, bütün bir toplum, düşünce, tarihsel birikim, bir serüvenden başka bir serüvene doğru koştu. Toplumun içinde farklı bir dil, farklı bir kültür tohumları ekilmeye başlandı. Cemil Meriç gibi aydınlar, Türk toplumuna yabancı bir dil, yabancı bir söylem dayatmaya çalışan, toplumuna gerçek manada yabancı, asimile olmuş aydınların çokluğu içinde yalnız kalmış türden yabancılarıdır. Yani aslında dikkatlice baktığımızda Cemil Meriç bizden biridir. Bizim kültürümüzden biridir. Bizim dilimizle konuşan biridir. Söylemleri asla bize yabancı değildir. Bu özellikleriyle döneme hâkim olan Batılılaşmış entelektüeller karşısında yalnızlardır.

Şimdi Cemil Meriç'e baktığımızda, Cemil Meriç entelektüel biridir. Bu anlamda sürgün, marjinal, yabancıdır. Ama biraz önce söylediğimiz gibi, tamamen toplumun tarihsel birikimine, kültürel kodlarına karşı dayatılan noktayı tekrar canlandırmaya, diriltmeye çalışan biri. Yani burada sorun Cemil Meriç'in kendisinde değil. Cemil Meriç'in karşısındaki toplumdadır. Yine aynı şekilde, bu toplumu dönüştürmeye çalışan sistemde ve onun bürokrasisindedir. Elit tabakasıdır. Cemil Meriç yeni bir tanımlama yapmıyor, var olan tanımı görmeye-göstermeye çalışıyor. Cemil Meriç'in kafasının karışıklılığı, anlamı görmeye ve ona anlam katmaya çalışırken, toplumda olan bu gerilimin nasıl bir düzlem içerisinde ele alınabileceği, nasıl onlara sunulabileceği noktasındadır. Yoksa kendi halinde kafası karışık biri değil. Hakikat arayışı, ya da hakikati insanlara ifade etme noktasında kafasının karışık olduğunu söyleyebiliriz.

Şimdi bu karışıklık durumuna biz paradoks diyelim. Ve bu paradoksu, aydın olmanın bir zorunluluğu olarak değerlendire biliriz. Demiştim ya, kelimeleri biraz tersinden okumaya çalışıyorum. Yani kafası karışıklık, normalde bizde olumlu bir ifade değildir. Aynı şekilde çelişiktir de. Cemil Meriç'in eserlerine baktığımızda, zaman zaman bazı kişilerce dillendirilen onun çelişik olma ifadesinin de kaynağı, sebebi budur. Aslında Cemil Meriç'in çelişik olması onun, biraz önce bahsettiğimiz o kaos düzeninden, kendisine Allah'ın da vermiş ağahlık ve imkanla, vasat ve vasıtalarını kullanarak bir uyum oluşturmaya çalışmasıdır. Yani Cemil Meriç, çelişik bir insandır ama bu çelişiklik onu besleyen bir şeydir. Ve ondan muhteşem bir sentez, muhteşem bir birliklilik, uyum çıkartıyor. Bu uyumu hangi özelliği üzerinde görüyoruz? Doğudan batıya kadar uzanan entelektüel kabiliyeti üzerinden görüyoruz. Geçmişten geleceğe kadar uzanan bir zaman tasavvurunda görüyoruz. Bütün bunlarla bir medeniyet tasavvuru oluşturduğunu ve bir irfan modeli sunmaya çalıştığını görüyoruz.

Buradaki bütün kullandığım ifadelerin ters bir biçimde ele alınmasının sebebi budur. Yani niçin kafası karışık, niçin çelişik? Gerçekten çelişik olmak ve kafası karışık olmak olumsuz bir şey midir? Ben bunları Cemil Meriç adına, dolayısıyla bir toplumda aydınlanma görevini üstlenmiş bir kişi adına olumlu bir şey olduğunu düşünüyorum. Olumlu olması gerektiğini düşünüyorum.

Cemil Meriç, bir başka açıdan teorisyendir. Teori kelimesi Yunanca hayretle temaşa etmek demektir. Aynı kelimeyi Arapçada “nazariye” diye kullanırız. Nazariye kelimesi de, bakmak ve düşünmeyi içerir. Aynı zamanda bekleme-yi içerir. Ama teori kelimesi, Türkçeye “kuram” olarak karşılık bulduğunda işler biraz çatalaşır. Çünkü kuram dediğimizde, daha spekülâtif, daha tabiri caizse masa başı bir gözlem değil de masa başı bir tarz gibi görürsün. Öyle değerlendirilir. Mesela kurmak, kurmaca, kurcalamak... bunların hepsi, aynı kökten gelir ama teoride hayretle temaşa etmek dediğinizde birkaç şeyi ortaya çıkarmaktan bahsediyoruzdur. Hayretle temaşa etmek olayının kendisi bizatihi pratiktir. Bu yüzden diyorum ki, aslında Cemil Meriç teorisyendir derken aynı zamanda pratisyendir demek istiyorum. Çünkü teori, bir pratiktir. Kuram olan bir teori yani kuramsallaşan şey, pratik değildir. Dolayısıyla Cemil Meriç, bu tarz dikotomileri yani birbirine zıt, birbirine paralel olmayan, birbirini beslemeyen, birbirine hısım değil, hasım olan kavramların madde-ruh; beden-ruh; madde-mana gibi. Bunların hiç birisini işte dediğim gibi, çelişik bir tarz gibi görünen bu durumları bir uyum haline getiriyor. Yani bunun için teori bir pratik haline geliyor.

Şimdi teoride birinci durum onun pratik olmasıdır demiştik. İkinci durum, yine buna da dikkat çekmek istiyorum. Teori, temaşa etmek demektir. Temaşa etmekten pratik olma anlamı çıkarttık ama aynı zamanda başka anlam da çıkartabiliriz. Ne temaşa edilir? Yunanca «teori» iki kelimededen oluşuyor: teo-or-yan. Teo; kutsal olan demektir. Oryan da görmektir. Kutsal olanı görmektir. Dolayısıyla görmekle pratikliği ortaya çıkartırken kendisi aynı zamanda “teo” ile yani bir başka açıdan teorisyen olmasıyla kutsalı görmeye çalışan birisi, yani hakikat arayıcısı... Dikkat ederseniz, cümlenin başında şöyle demiştim. Teori, hayretle temaşa etmektir. O zaman bir hayret makamı ortaya çıkıyor. Yani Cemil Meriç teorisyendir derken aslında bir pratisyen olduğunu söylemiş oluyorum. Hayret makamında biridir. Zaten kendisi böyle olmazsa yani bu hayret makamında olmazsa, dolayısıyla da hayret makamında hayranlık uyandıran bir tarz içinde olmazsa, işte konuşmamın başında söylediğim asil yabancılik o zaman başlar.

Şimdi Edward Said'e geri dönelim. Eğer Edward Said bize entelektüelin sür-gün, yabancı ve marjinal olduğunu söylerken olumlu bir anlamda söylüyor-

sa yani kültürel kodlarını bilen, onu sunmaya çalışan kişi fakat sözlerinin toplumunda karşılık bulmadığını söylüyorsa eyvallah, kabul edilir. Cemil Meriç, “Beni solcular anlamadı, Müslümanlar okumadı, İslamcılar okumadı”, der birçok kitabında. Bu açıdan baktığımızda, anlaşamıyorsa o zaman hak veririz. Yani burada sorun Cemil Meriç’in anlaşamaması değil, bizim ufkumuzun darlığıyla alakalıdır. O da bir yerden bakıyor, biz de bir yerden bakıyoruz ama Cemil Meriç’in baktığı yerle bizim baktığımız yer farklı. Aynı şekilde durduğumuz yer de farklı. Yani yön de farklı, bulunduğumuz konum da farklı. Bize Cemil Meriç aslında teorisyenlikle bakmayı öğretiyor. Bu bakmayı öğretirken aslında bakmanın bir eyleyiş olduğunu, bizatihi eylemin kendisinin olduğunu, sahip olmak değil, olmanın kendisi olduğunu gösteriyor. Hocamın biraz önce ifade ettiği gibi kendine göre değil kendinde olmayı öğretiyor bize. Yani teorisyenliği böyle bir şey. Yazıları böyle bir şey. Söylemleri böyle bir şey. Bunların hiçbirisi diğerlerinden farklı değil. Hint’ten de bahsettiği yerde, Balzac tan da bahsediyor. Afrika’ya da uzansa, nereye giderse gitsin aslında bize bakmasını gösteriyor. Çünkü bir bakış içerisinde kendisi... Yani öğretiyor derken, çok böyle bir öğretmen edasında, havasında biri de değil tabi ki.

Edward Said’in sürgün, marjinal ve yabancı dediği entelektüel sekülerdir. O zaman anlıyoruz, niye yabancı olduğunu. Çünkü sekülerlikte bir parçalayıcılık, bir profanlık, bir dışlayıcılık ortaya çıkıyor. Doğal olarak da toplumunuza uzak oluyorsunuz. İşte, aydın dediğinizde, Cemil Meriç’e aydın dediğinizde aklınıza Türkiye’deki entelijansiyanın gelmesinin, adına entelijansiya denilen bir kesimin gelmesinin, onlar gibi biraz iğreti durmasının sebebi bu. Tamam, İslamcı olması hasebiyle mutlaka onlardan farklıdır gibi telakkilerimiz var ama sonuçta hepsini sanırım aynı kategoride görüyoruz ki uzak tutuyoruz, kendimizden. Hâlbuki öyle değil. Kesinlikle buna katılmıyorum. Bu şekilde bir bakış açısının Cemil Meriç’e ve onun gibi, biraz önce de ismi zikredilen Nurettin Topçu, yaşayanlardan Sezai Karakoç’u aynı paralelde görüyorum. Yani bunlar okunurken aynı şekilde bir bütün olarak okunmalı. Bir parça şeklinde değil. O zaman anlaşılmaz. Onun dünyasına giremezsiniz. Kapısını çalarsınız belki ama içine girip misafir olamazsınız. O dünyayı onunla beraber paylaşamayız. Teneffüs edemeyiz.

Cemil Meriç, kutsalı görmeye çalışan yani bir hakikat arayıcısı olan biridir. Şimdi, kuramda böyle bir şey yok. Kuram dediğinizde yani teoriden farklı bir şekilde işte yabancı olan, yani sürgün olan, marjinal olan Edward Said’in ifadesinde Türkiye’de karşılığı olan seküler yapının karşılığı kuramcıdır. Teorisyen değildir. Çünkü düşünmek, bir şeyin içine düşmektir. Onunla hemhal olmaktır. Gözlem olmayınca eylem de olmuyor. Burada ben çok kısaca Cemil

Meriç'in, kendisinin de kitaplarında bahsettiği iki kişiyi tekrar hatırlatmak istiyorum.

Bu tebliği hazırlarken Cemil Meriç'i düşündükçe aklıma iki kişi geldi hep. Yusuf hocamız bunu çok güzel bir şekilde izah etti aslında. Benimki tekrar gibi olacak ama içimdeki bu şeyi ifade etmeme izin verin lütfen. Batıda Nietzsche ile, doğuda Ali Şeriatî ile aynı paralelde değerlendirmeye çalıştım Cemil Meriç'i. Şimdi Nietzsche, nihilist olarak bilinir Türkiye'de. Hâlbuki nihilizme karşı olan biridir. Nietzsche'nin öldürdüğü tanrı, ölmesi gereken tanrıdır. Çünkü onun öldürdüğü tanrı, Batıda onun öldürdüğü tanrı, artık insanların elinin hamuru olan bir tanrıdır. Ve bu tanrı yok edilmelidir. Nietzsche, aslında bunu başardı. Ama Nietzsche Batı toplumunun dinine, ahlakına, tanrısına karşı saldırırkenki ifadeleri Türk aydınlar tarafından (tırnak içinde kullanıyorum bu ifadeyi) Türkiye'ye taşınması sonrasında farklı bir resimle çıkartıldı karşımıza. Nietzsche portresi, tanrıya karşı olan, gerçekten tanrıya karşı olan yani Batı'nın Hıristiyan tanrısına değil, ahlakına değil, tanrıya, ahlaka karşı olan biri olarak tanımlandı. Hâlbuki kendisi bir hakikat arayıcısıdır. "İslam'ın önünde diz çökmeliydik" diye haykırmasının sebebi de budur.

Ali Şeriatî'ye baktığımızda aynı durumu görüyoruz. Bunlar aynı zamanda çağdaştır. Bu yüzden bu örnekleri veriyorum. Ali Şeriatî, örneğin bir kitabında der ki: "Ben İran'da Sünni olarak telakki edilirim. Ama herhangi bir Arap ülkesinde Şii olarak telakki edilirim. Bu benim kaderim" der. Yani niçin böyle, aydın denilen kesimin niçin böyle bir yanlış anlaşılma durumu ortaya çıkıyor? Çünkü bakılan yer, baktığı yer çok farklı bir perspektiften, çok üst bir perspektiften... Üst derken, elit, havas anlamında söylemeye çalışmıyorum. Bütünü görmeye çalışıyorum. Ormana bakmaktan ağaç göremeyiz. Ama bazen de ağaçları görmekten bütün bir ormanı fark edemeyiz. Bir akasya ağacını gördüğümüzü düşünelim, bütün bir ormanın akasya ağacı olduğunu düşünürüz. Bir ağacın, yani önümüze çıkan her ağaç, aslında akasya ağacı olarak nitelenir. Dolayısıyla ıhlamuru, kayını ve diğer bin bir ağaç şeklini onlar arasındaki benzerlikleri, uyumları, çok güzel olan durumları yani o temaşa biçimine indirgemiş oluyoruz. Dikkat ederseniz uzaklaşıyoruz. Hepsini birine derc etmiş oluyoruz. Ormanı göremiyoruz, ağaca bakmaktan. Ama bazen de diyoruz ki o zaman bütünü görmeye çalışalım. Bütünü görmeye çalıştığımızda da hepsi kaybolup gidiyor. Yine farklar ortadan kalkıyor. Yani benzerlik de, farklılık da o derecede önemli. Bütünü görme açısından.

Nietzsche, Ali Şeriatî, Cemil Meriç, bütünü görmeye çalışırken parçalardan uzak kalmayan kişilerdir. Her bir parçayı tek tek göstermeye ama bu parçalardan müthiş bir şekilde bir ahenk ortaya çıkartmaya çalışan yani var olan

ahengi göstermeye çalışan, işte bu anlamda hayret makamında olan kişilerdir. Bütün içerisindeki o parçaları yakalamaya çalıştığımızda sanırım Cemil Meriç en iyi anlaşılması gereken kişilerden biri olmaktadır. Kendisine Allah rahmet etsin. Buraya katılan siz sayın misafirlerimize teşekkürlerimi sunuyorum.

Ümit Meriç: “Babam Cemil Meriç”

Bismillâhırahmânırahım. Bu alkışları geçmişimle ilgili alkış olarak değerlendiriyorum. İnşallah yapacağım konuşmanın sonunda da bugünkü alkışlarınızı hak ederim.

Efendim ben hazır bir metinle gelmedim. Doğrusu, ömrümün 41 yılının her saniyesini, hatta doğum öncesinden başlayan ayırımını da, sulbi evladı olmak hasebiyle Cemil Meriç ile paylaştığım, onun bir parçası olmak itibariyle huzurlarınızda bulunduğum için bir metin hazırlamayı zait addettim. Ve üçüncü olarak konuşma yapmak isteyişimin sebebi de benden önceki konuşmacıların söylediklerinden ilham almak ve şu anda şu salonda oluşmuş olan ortak Cemil Meriç bilincine bu zaviyeden bazı katkılarda bulunmak arzumdandır kaynaklanıyor.

Ben izninizle, Sayın Yusuf Kaplan'ın konuşmasından hareket edeceğim. Ve onun kullandığı iki kavramla düşüncemi ifade etmeye gayret edeceğim.

Cemil Meriç'in arkeolojisi ve jeneolojisi tabirini kullandılar. Ben onun için evvela babam olması hasebiyle yani gerçekten de sıhri, birinci derecede sıhri bir kurbiyet aramızda Cemil Meriç ile bulunduğu için aile kökenlerimizden söze başlamak istiyorum. Bu kadar öncelere gidişimde babamın şahsiyetinde genlerinden ona intikal etmiş olan çok kuvvetli çizgiler bulunduğuna hayatım boyunca şahit olduğum için bir mahsur görmüyorum.

Cemil Meriç'in bildiğimiz en eski ecdadı, dedesinin dedesi olan, daha doğrusu babasının dedesi olan Dimetoka müftüsü Hafız İdris Efendi'dir. Hafız İdris Efendi, ömrü boyunca 1001 adet Kur'an'ı Kerim istinsah etmiş olan bir zattır. Ve vefatından sonra türbesinin, bir yatır olarak kullanıldığı, kuşaktan kuşağa

aktarılan bir rivayet olarak bana kadar gelmiştir. Hafız İdris Efendi'nin yazmış olduğu 1001 adet Kur'an-ı Kerim'in -bana gelen kesin rakam bu- bir tanesi, dedem Mahmut Niyazi Bey'in evinde bulunmaktadır. Fakat 1912 yılındaki Balkan harp dönemlerinde, bir gece Bulgar baskınından kaçmak için alelacele eşyalar toplanırken, bu Kur'an-ı Kerim nüshasından bir tanesinin bulunduğu bohça alınıyor zannedilirken, onun yerine içi bez dolu bir bohça alınmış ve dolayısıyla elimizde Hafız İdris Efendi'nin yazmış olduğu Kuran'dan hiçbir nüsha kalmamıştır.

Hafız İdris Efendi'nin oğlu kaymakam Veli Efendi, yakışıklı, tacirlikten zengin bir zattır. Kaymaklığı yakışıklılığına atfen veriliyor. İki oğlu var. Dedem Mahmut Niyazi Bey ve kolağalığı yapmış Hamit Bey. Zeynep Ziyet Hanım (Babaannem), savaştan uzak bir yerde yaşamak istediği için, sınır boylarından bir bölgeye, dedemin tayinini ister. Dedem de Dört Yol'da kolağası olan abisi Hamit Beyin bulunduğu yerin yakınlarında, Osmanlı eyaleti olan Suriye'de bir yer istiyor ve tayini bugün hemen Reyhanlı'nın karşı tarafında, gece ışıkları gözükken, gündüz damları seçilen Kefertharim kazasına çıkıyor.

Dedem burada hâkimlik yaparken Suriyeli bir köylü kendisine, bir dava için rüşvet teklif ediyor. Dedem, bu rüşvet teklifini duyunca, herhangi bir kabul, (estağfurullah) şöyle dursun, derhal istifasını veriyor. İstifa dilekçesinde şu yazılıdır. "Bana bir insan rüşvet teklif edebildiğine göre demek ki benim yüz hatlarımda, rüşvet teklifini kabul edecek bir insanın çizgiler var. Böyle bir çizgiye sahip olan bir yüzün sahibi olarak ben hâkimlik görevini icra edemem". Ve hâkimlikten ayrılarak ziraat bankası müdürlüğü yapıyor. Oradan emekli oluyor. Babamın üzerindeki gururda, sanırım, dedemin bu rüşvet teklifini, şahsiyetine hakaret kabul eden Osmanlı vakarının, ailemizin genlerine sinmiş olan bir kokusu olsa gerek.

Cemil Meriç, malumunuz Reyhanlı'da (Reyhaniye'de) 1916 yılının 12 Aralık tarihinde dünyaya geliyor. Doğum tarihi Kur'an-ı Kerim'in iç kapağına yazılıyor. Dedem evlenmeden önce hacca gitmiş olan bir hâkimdir. Fakat hayatın hikmetleri, dedemi hayattan uzaklaştırmış olacak ki, babamın hafızasında hep küskün bir baba olarak yer alıyor. Anne de hep mızımız bir anne, yani kendi topraklarından koparılmış, savaş dolayısıyla küçülen, büzüşen imparatorluğumuzun doğduğu yerin uzak bir parçasına gelmiş olan ve çevresine intibak edemeyen bir Rumelili hanım olarak çıkıyor karşımıza. Babamın çehresi çok Asyalı idi, yani hepimiz resimlerini görmüşsünüzdür. Son derece çıkık elmacık kemikleri ile küçük bir burunla bir Asyalı çehresine sahipti. Rumeli onun bu çehresini hiç değiştirmemiş.

Ben bir gece, biliyorsunuz ben de rüyalarım çok önem veririm, onları kay-

dederim, hatta babamın rüyalarındaki arkeolojisi üzerine çalışmak istiyorum. Otuza yakın rüya defterim var. Buralarda Cemil Meriç'i ne şekillerde gördüğümü bir broşür haline getirmek istiyorum. Ve hatta buna ilave olarak, babamı rüyasında görmüş olup da bana o rüyayı anlatmış olan insanlar da var, onları da bu kitaba ikinci bir bölüm olarak kaydetmek istiyorum. Hatırınızda bulunsun. O rüyamda, babam hayattaydı zannediyorum. Babamı Uygur sarayında bir Has Hacıp olarak görüyorum, yani Yusuf Has Hacıp gibi, bildiğim babam fakat Uygur kıyafetleri içinde ve malumunuz Budist olduğu dönemde Uygurların, böyle kulak memeleri çok uzun şekilde tasvir edilmiştir eski tarih kurumu yayınları arasında. Böyle bir Uygur, bir Asyalı, Himalaya Dağlarının kuzey yamacından dünyaya açılan bir ailenin çizgileri var Cemil Meriç'te.

Tabii Cemil Meriç Hatay'da doğuyor. Hatay'ın Fransız mandası olduğu dönem bu dönem. Küskün bir baba, çok gayretli bir abla. Dedem, Ziraat Bankasından aldığı emeklilik maaşını, kendisine ortaklık teklif eden bir Reyhanlılıya kaptırdığı için, sefaletle düşmek üzere olan aileyi büyük halam geçindirir. Bizim ailemiz Hatay'da geniş bir ailedir. Hatay'a geldiğim vakit kendimi aşiretini bulmuş bir insan gibi hissediyorum, İstanbul'da o kadar akraba fakiriyim ki Antakya bana çok mutluluk veriyor.

Tabi Antakya lisesinde, Mustafa Armağan'ın temas ettiği, bir ayrıntı gibi gözüken önemli bir nokta bence, Türkiye Cumhuriyeti artık kurulmuştur. Ve İnkılaplar yapılmıştır. Ama Hatay, henüz Türkiye'ye katılmamıştır. Dolayısıyla Hatay'da bir Fransız mandası olması sebebiyle, Fransızca lisede hâkim dildir. Birçok Fransız hoca var ilkokuldan itibaren, onlar Cemil Meriç'in Batıya açılan kapısı olmuşlardır. Ve beraberinde Osmanlı irfanı da devam etmektedir. Bu çok önemli bir fark. Yani babamın yeni harfleri Türkçe'de kullanması 1938'lerden sonraya rast gelecektir. Hâlbuki Türkiye Cumhuriyetinde yaşayanlar, hemen harf inkılabından sonra mecburen, ilkokuldan itibaren Latin harfleriyle yazmaya ve okumaya başlayacaklardır. Yani bir manada Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne geç katılması Cemil Meriç'i hem bir Fransız dominyon (Basit isim anlamında, bir üst kimliğin egemenliği altındaki mülk, toprak, ülke demektir.) olması hasebiyle bu topraklarda Fransız kültürüyle birebir temasını sağlamış, yani Avrupa'ya açılan bir pencereden Avrupa topraklarına girmiştir. Hem de devam eden bir Osmanlı irfanının içinde nefes alıp vermiş ve Osmanlı irfanı kitaplarını okumaya devam etmiştir. Bu manada Yalçın Küçük de bir Antakyalıdır. Belki de Yalçın Küçük'ün de farklılığını bir parça bu Geç Cumhuriyete eklemlenmesine bağlamak mümkün.

Cemil Meriç, İstanbul'a geldiğinde Pertevniyal Lisesinde okuyor, bu arada, çok ilginç iki isimle tanışıyor hoca olarak. Birisi, daha sonra dostu olacak olan, Çengelköy tepelerinde birlikte sohbet edecekleri, Bakırcıbaşı sokak, yirmi

dokuz numaralı evimize gelecek olan Profesör Emre Kongar'ın babası **İhsan Kongar**. İhsan amca, biraz alkoliktir ve aynı zamanda Batıcı ve aydınlanmacı bir dost. Cemil Meriç'in Pertevniyal Lisesindeki bir başka ilginç hocası daha sonra tilcikleriyle çok zalimane bir şekilde adeta alay edeceği Nurullah Ataç. ("Ataç'ın iliksiz kemikten daha iğrenç, şişe kırıklarından daha haysiyetsiz 'tilcik'leri ile küfür bile edilmez." Cemil Meriç)

Bu iki hoca, babamın Pertevniyal yıllarını sanıyorum çok şiddetle damgalayan iki çehre olmuştur. Ve bu arada dün Antakya Lisesinde beni çok mutlu eden, çok duygulandıran bir toplantı olduğuna da burada temas etmeden geçemeyeceğim. Antakya Lisesi edebiyat öğretmenlerinin himmetiyle, ama sadece onların himmetiyle değil, on kadar Antakya Lisesi, lise iki ve üçüncü sınıf öğrencisinin katkısıyla çok güzel bir Cemil Meriç toplantısı düzenlendi. Bu toplantıda ben ilk defa gerçekten Cemil Meriç'in şahsiyetinin mayasının kaşık kaşık bütün evlatlarımıza dağıtıldığını ve o mayanın onların şahsiyetinde tutmuş olduğunu hissettim. Yani 2008 yılında ölümünden 21 yıl sonra, "eserlerimin kültür cildi bitti, bundan sonra irfan cildini kaleme alacağım" diyen Cemil Meriç'in bu kadar irfanlı delikanlılar tarafından temsil edilmiş olması beni, Cemil Meriç'in mesajının tam yerini bulmuş olması noktasından duygulandırdığı kadar, ülkemizin geleceği açısından da fevkalade ümit var kıldı. Burada babamdan ezbere sahifeler okuyan bütün o yavrulara, bir kere daha, hepimizin huzurunda sevgilerimi onun ötesinde saygılarımı sunuyorum.

Bu mesele bir kere daha beni mutlu etti ve Antakya üzerinde düşünmeye sevk etti. Tabi Cemil Meriç bir Antakya Lisesi öğrencisidir. Şahsiyeti burada yoğrulmuştur. Sadece bir yılı Pertevniyal Lisesinde geçmiştir. Ve böyle olmasına rağmen Pertevniyal Lisesi, Cemil Meriç'e karşı müthiş bir dostluk göstermekte ve kollarını ona açmakta, burada geçirmiş olduğu bir yılı, kendi öğrencilerinin hamuruna, Cemil Meriç'in mayasını katmak için bir fırsat olarak değerlendirmektedir. Nitekim bundan önceki yıllarda Pertevniyal Lisesi tarafından düzenlenen "Cemil Meriç Deneme Yarışması" toplantıları, lise çapında olurken ve sadece kendi öğrencilerine açık bir yarışma iken, bu sene milli eğitim müdürlüğüyle anlaşarak İstanbul ilinin bütününü kucaklayan bir "Cemil Meriç Deneme Yarışması" düzenlendi. Bu toplantıya, bu davete İstanbul'da yüz yetmiş altı öğrenci cevap verdi. İçlerinde çok seçkin bilinen ve ÖSS başarısıyla iftihar edilen liselerden katılanlardan da oldu. "Küreselleşme ve Kültürel Değerlerimiz" başlığını taşıyan konuya gönderilen bu yüz yetmiş altı kompozisyondan, lise öğrencisi seviyesinde, on beşi Pertevniyal Lisesi hocaları tarafından ayıklandı ve beş kişilik bir jüri tarafından; onun içinde ben de vardım, değerlendirildi. İlk beş öğrenci tespit edildi. Ve inşallah bu salı

günü Çapa Öğretmen Anadolu lisesinde bu ilk beş ödülü alan öğrencilere ödülleri takdim edilecek. Ben de ailem adına, dün burada bir karar aldım. Antakya lisesinde çeşitli kompozisyon yarışmaları düzenleniyormuş ve başarılı olan öğrencilere altın veriliyormuş. Ben de Cemil Meriç'in ailesini temsilen, Pertevniyal Lisesi'nin düzenlediği İstanbul İli çapındaki yarışmada, dereceye giren öğrencilere böyle bir aile hatırası olarak birer altın hediye etmeye karar verdim. Salı günü Çapa Anadolu Öğretmen Lisesinde jüri üyeleri ve yarışmaya katılan öğrenciler için bir toplantı düzenlenecek. Babamla ilgili olarak üç kitap kaleme almış olan kıymetli dostum Düccane Cündioğlu, babam üzerine bir konuşma yapacak.

Bu arada tabii Cemil Meriç'in arkeolojisini yaparken, biraz jeneolojisine de gitmek ihtiyacı hissediyorum. İstanbul'da bu sene babamla ilgili yapılacak olan iki önemli faaliyetten sizleri haberdar etmek istiyorum. Bunlardan bir tanesi, 13 Haziran tarihinde cuma gününe denk geliyor. Akşam saat sekizde Üsküdar'ın yeni bir kültür merkezi olan ve bundan önce sadece Yahya Kemal ile ilgili bir toplantıya ev sahipliği yapmış olan Bağlarbaşı Kültür Merkezinde düzenlenecek olan, "Üsküdarlı Bir Entelektüel, Cemil Meriç" toplantısını size haber vermek istiyorum. Bu toplantının özelliği şu olacak: Evvela, sayın başbakanımızın da teşrif etme imkânı olabilir. Biliyorsunuz Recep Tayyip Erdoğan Bey, birçok konuşmasında Cemil Meriç'in fikrini yoğuran ilk büyük isim olduğunu ifade etmiştir. Gerek başbakanımız gerekse Cumhurbaşkanımız, talebelik yıllarında MTTTB'de Cemil Meriç'i dinleyen o ateşli gençler ordusu içinde, onların en ön saflarda yer alan iki isimdir. Programa Cumhurbaşkanımızı da davet ettik, fakat o sırada Hırvatistan' da olacağı için resmi bir ziyaret dolayısıyla gelemeyecek. O gece programda, bütün eserleri, bütün baskılarıyla ve aynı zamanda, hakkında yazılmış bütün kitaplarla birlikte sergilenecek. Özel eşyaları; gözlüğü, daktilosu, teybi, kenarına notlar aldığı kitapları, özellikle İbn-i Haldun Mukaddime tercümesi bilgisine sahip olma ve Cevdet Paşa tarafından yapılan İbn-i Haldun tercümesi ki Cemil Meriç'in Fransa'ya yaptığı manevi seyahatten sonra ülkesinde uğradığı ilk irfan limanıdır, El aziz. El aziz şehridir... Kendi irfanıyla belki de ilk defa tanışıyor Cemil Meriç. Ve kütüphanesindeki eski harf kitaplarının büyük bir çoğunluğunun iç kapağında da El aziz 1943-1944 tarihi yazılıdır. Bu, İbn-i Haldun'un mukaddime tercümesinin kenarına almış olduğu notlar da adeta kitabı bir defter sayfasına çevirmiştir.

Bu sergide misafirlerimize evvela Abim Mahmut Ali Meriç'in son 10 yılında Cemil Meriç için çekmiş olduğu kırk kadar slayt gösterilecek. Sonra ben hoş geldiniz konuşması yapacağım. Bundan sonra toplantının birinci kısmında

babamı şahsen tanımış olan iki önemli isim, Prof. İlber Ortaylı ve Prof. Mete Tunçay, konuşmalarını yapacaklar. Sağlığında iken babamın kitabı hakkında yazı yazdığı ve kendisiyle tanışmak istediği halde babamın ona yolladığı mektup eline geçmediği için babamla tanışmadığını, son zamanlarda çıkan hatıratlarda ifade etmiş olan romancımız Adalet Ağaoğlu ve az evvel ismini zikrettiğim dostum Düccane Cündioğlu birer konuşma yapacaklar.

Toplantının ikinci kısmında ise, babamın müzisyen olan üç dostu; Memduh Cumhur, Profesör Ruhi Ayangil ve Fırat Kızıltuğ, babamla olan dostluklarından birer kıssa anlatıp babamın sevdiği parçalardan ufak bir konser verecekler. Misafirlerimizi uğurlarken de onlara, Cemil Meriç'in fotoğraflarından oluşan, ayrıca gördüğü zamanki el yazısıyla, gözlerini kaybettikten sonraki el yazısının karşılıklı olarak iki ayrı sayfaya konulmuş olduğu bir albüm hediye edilecek.

Bu toplantı, aslında bir yerde, Cemil Meriç'in hakkında hazırlanmakta olan ikinci bir belgeselin de haber verileceği bir akşam olacak. Sizler bunu şu anda öğreniyorsunuz. Henüz Türkiye bunu bilmiyor. Bugün bir belgesel izlediniz. O belgesel, babamın son demlerinde yani 19 Mart tarihinde 1987'de çekimi yapılmış olan bir belgeseldir. Babamın ikinci büyük beyin kanamasını geçirdikten sonra çekilmiş olan bir belgeseldir. Dolayısıyla belki de babamın kurtulması gereken yani o kadar erkek, o kadar mert, o kadar bir medeniyetin vicdanı olan bir sesin temsilcisi olan bir insan olarak bu hasta halinin zihinlerde yer etmemesi gereken görüntüleri içeren, tabii ki tarihi bir değeri olan bir belgeseldir. Ama şimdi yeni hazırlanması söz konusu olan belgesel, üç bölümden oluşacak olan 90 dakikalık bir belgesel olacak. Bu belgesele Türkiye tanıtma fonu, Beşir Atalay vasıtasıyla katkıda bulundu. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş, Kültür Bakanlığı ve Albaraka Türk'ün katkılarıyla, hayalleri, rüyaları gerçekleştirecek olan bir belgeselin çekimine imkân sağlayacak bir sponsorluk yardımıyla yeni bir Cemil Meriç belgeseli hazırlanacak.

Bu yeni Cemil Meriç belgeseli aslında bir manada kendi tarihimizin belgeseli olacak yani bedenini kaybeden ve kimlik arayışı içinde olan bugünün Türkiye'sine köklerinin hala var olduğunu hatırlatan bir belgesel. Kimliğini arayan Türkiye'nin, kimliğini arayan Cemil Meriç'ini, kimliğinin köklerinin hala var olduğunu ona hatırlatacak olan bir belgesel olacak. Şu anda hazırlık çalışmaları yapılıyor ve inşallah genel danışmanlar gereğini yapacak ve 12 Aralık'ta Cemal Reşit Rey'de bu filmin galası yapılacak. Bu belgesel TRT İNT'de gösterilecek. Ve dış satımı da olacak. Buna şu bakımdan ben çok ehemmiyet veriyorum. Türkiye'nin Avrupa'ya tanıtacağı bir imza olarak Cemil Meriç Avrupa'da hiç bilinmiyor. Oysa Cemil Meriç bir manada Fransa'nın, bir manada Almanya'nın, bir manada Rusya'nın, bir manada İngiltere'nin, bir manada İs-

panya'nın Türkiye'deki büyükelçiliğini yapmıştır. Yani bugün Avrupa Birliğini oluşturan ülkelerin kültürünü kendi ülkesinin irfanına taşımak için gayret etmiştir.

Cemil Meriç'in hayatı tek başına zaten beşeriyetin dikkatini çekecek bir hayattır. Hatırlatmaya gerek yok ama 35-36 yaşlarında gözleri kaybeden bir insan, kr olduktan sonra 12 cilt kitap; fikir kitabı kaleme almıştır. Bu bakımdan bir insanlık şaheseridir Cemil Meriç'in hayatı. Bir zrlnn özrünü aşma ve aşmayı başarma gayretidir. İnsan olarak hepimizi ilgilendirir. Herkesin zaman zaman belki yapması gereken bir tecrübedir bu. Biraz konunun dışına çıkıyorum ama, hiç hayatınızda yirmi dört saat gözlerinizi kapayarak yaşamayı denediniz mi? Ne yapabilirsiniz? Nerelere gidebilirsiniz, neler düşünebilirsiniz? Ve siz kim olursunuz, gözleriniz kr olursa? Gözlerinizi kaybettikten sonra sizden geriye ne kalır? Hiç bunun tecrübesini yaptınız mı? Bunun acısını, bunun acizini, bunun insana getirdiği artıları ve eksileri düşündünüz m? Necip Fazıl'ın babam için söylediği bir iki cümleyi hatırlatmak istiyorum burada. şöyle demişti rahmetli. Aralarında şahsi dostluk da vardı. Necip Fazıl Beyin evine de gitmişizdir, o da evimize teşrif etmiştir. şöyle bir cümle kullanır Necip Fazıl, Cemil Meriç hakkında: "Dış gözlerini Cenabı Hakk'ın, i dünyayı daha iyi görsün diye aldığı insan." Bazen düşünüyorum ben, acaba bu fiziki kayıp Cemil Meriç'te, tırnak içinde, metafizik bir genişlemeye yol açmadı mı gerçekten de? Çünkü düşünmek istediğimiz zaman hepimiz genelde gözlerimizi kaybederiz. Yani dış dünyanın teferruatı, dış dünyanın alacalı bulacalığı, bizim i lemimizdeki aydınlanmamıza bir mani teşkil eder. Düşünürken gözlerimizi kaybederiz. Acaba Cemil Meriç gözlerini hiç kaybetmeseydi, bugün bizim sahip olduğumuz 12 ciltlik Cemil Meriç kllyatı elimizde olur muydu? Muhakkak ki olurdu! Ama acaba nasıl olurdu? 24 cilt olarak mı olurdu, 48 cilt olarak mı olurdu yoksa 6 cilt olarak mı olurdu?

Gözlerini kaybetmiş olmanın Cemil Meriç'in entelektüel verimine acaba artısı ya da eksisi ne olmuştur? Tabii bu sorunun cevabını hiçbirimiz veremeyiz. Ama bulanın türküsü olmaz! Her halükarda Cemil Meriç gözlerini kaybetmiştir. Ve 12 cilt eserle bu bilginin kültürden irfana yaptığı yolculuğun köşe taşlarını belirleyen eserler kaleme almıştır. Bu toplantının başlığı "Umrandan Uygurluğa". Ben, şahsen bana sorulmadığı için bunu arkadaşlarla müzakere etme imkânını bulamadım. Fakat "Umrandan Uygurluğa" başlığı bence Cemil Meriç'in kimliğini de, bugün Cemil Meriç'ten alınması gereken kıssadan hisseyi de ifade etmekten uzak kalıyor. Çünkü "Umrandan Uygurluğa", gerçekten bir facianın hikyesidir. Bizim geçmişten geleceğe yönelen yolculuğumuzun facia kısmının hikyesidir. Cemil Meriç umrandan uygurluğa

derken hüngür hüngür ağlamaktadır aslında. Onun yüzünü güldüren başlığı kültürden irfana başlığıdır. Cemil Meriç'in mesajı kültürden irfana başlığının içerisinde bulunmaktadır. Cemil Meriç'in, Düccane Cündioğlu tarafından ve çok yerinde olarak eleştirilen, benim de tamamen katıldığım tarafı, eserlerinin kültür cildinin aşağı yukarı tamamlanmış olması, ama irfan ciltlerinin hep boş kalmış olmasıdır. Hep demeyelim ama büyük ölçüde boş kalmış olmasıdır. Bunu, evimize gelen bir Fransız'ın söylediği bir cümleyle de bir manada ifade etmek mümkün. 1970'lerde, evimize gelen bir Fransız yani babamın 11000 ciltlik kütüphanesi kıvamını bulmuş olduğu sırada, Göztepe'deki evimize gelmiş olan bir Fransız yazar, kütüphanelerimizi baştan sona büyük bir dikkatle yukarıdan aşağıya gözden geçir. Koltuğunda memnun ve mütebessim bir şekilde kütüphanesi ile iftihar ederek oturan Cemil Meriç'e dönerek, onun bu tebessümünü durduran bir soruyu sorar Fransız:

“Beyefendi, bu kütüphane bir Fransız'ın Kütüphanesi! Ama siz bir Türk'sünüz. Sizin kütüphaneniz nerde?”

Gerçekten de, sanıyorum ki, bundan sonra Cemil Meriç'in bize göstermiş olduğu hedef, kültürden vazgeçmeden, artık zaten bu çağda böyle bir şey abes olur. Bütün dünya kültürlerini tanımalı ama kendi irfanımızda sabit kalem kalarak, kendi kimliğimizi kendi irfanımızda bularak, kendi irfanımıza danışarak, önce kendi kendimizle, sonra tarihimizle, sonra geleceğimizle tanışmalıyız. Ve bu gelecekle tanışırken de o var olan köklerimizin üzerine yükselecek olan yeni asrısaaadet teşebbüslerimizde, başka dünya kültürleri ile bir arada olmalı ama onlara kendi irfanımızı farkında olarak muamele etmeliyiz. Buna mecburuz. Bu bakımdan ben bugün buraya gelmeden önce, Antakya'nın iç sokaklarında çok ilginç bir yolculuk gerçekleştirdim. Bir misyoner olduğu ifade edilen bir hanımefendinin evine gittim. Eski bir Antakya evini almış bu hanımefendi. Ve orada işte gelen insanlara, üç dinliliğin bir örnek şehri olarak Antakya'yı sevdiriyor. Otuz yıldan beri Antakya'da yaşıyormuş kendisi. Alman asıllı bir Katolik rahibesi olduğunu söylediler. Ben Hıristiyanları çok severim. Hıristiyanlarla çok iyi anlaşırım, gerçek Hıristiyanlarla. Ve bu hanımefendi bize ayran ve katıklı ekmek ikram etti. Onları yedik. Sonra bize oraya gelen misafirlerine vermiş olduğu konserlerden bir örnek verdi. Ve önce Yunus Emre'den bir ilahi okudu. Sonra da Zebur'dan on sekizinci yüzyılda bestelenmiş olan bir Hıristiyan ilahisini okudu. Ben de kendisine teşekkür olarak, yanımda kitap olmadığı için veremeyeceğimi söyledim. Ve fakat dua etmek istediğimi söyleyerek orada kısa bir dua ettim. Antakya'dan Kudüs'e otuz üç günde yürüyerek gitmiş olan bu rahibeyi gerçekten büyük bir hürmet ve muhabbetle bağrıma bastım. Ve bundan sonra hissediyorum ki, dualarımda onun

da kendi peygamberine ahirette iki parmak kadar yakın olan Hz. peygamberin ümmetine dâhil olması için dua edeceğimi ifade ederek onu kucakladım ve oradan ayrıldım.

Saniyorum ki sürem sona erdi. Fakat izninizle Cemil Meriç'in kızı olarak, on yaşımdayken babamın bana söylemiş olduğu bir cümleyi, bugün gerçekleştirdiğimi düşünen bir mümine olarak, kendimi bahtiyar ve hayatımı gerçekten yaşamış bir hayat addeden bir insan olarak, ufak bir detaya daha gireceğim. On yaşımdaydım. Henüz Gedik Paşa, Acar Sokak 14 numaralı evdeyiz. Annem ve babam, bizi salona çağırıyorlar, masanın başında oturduk. Babam dedi ki, “Biz Müslümanız çocuklar biliyorsunuz, evet; fakat biz size herhangi bir İslami terbiye vermeyeceğiz. Siz kendiniz büyüdükçe okuyacaksınız, araştıracaksınız, öğreneceksiniz ve sonunda anlayacaksınız. Dininizi, kendiniz seçeceksiniz” dediler. Babamın söylediklerini annem de onaylıyordu. Böylece bize taklidi bir iman vermediler. Böyle bir eğitim almamış olmanın acı sonuçlarını ben, intiharın eşiğine kadar gelerek, dibine kadar yaşadım. Ve kitabımda da anlattığım üzere, intiharın eşiğinde olduğum bir gecenin sabahında, bir sabah ezanıyla, ilk namazımı kılmaya karar verdim. Gerçi ilk namazımı, çocukları burada bulunan sevgili halam Nadide Köklü'nün yanında Nacak sokaktaki evde, onun bizim evimizi ziyarete geldiği gün kılmıştım. Ve bu sebeple anlıyorum ki eğer bana taklidi bir iman terbiyesi verilmiş olsaydı, ben sekiz yaşından beri ehli secde olan bir insan olacaktım. Ama belki de, intiharın eşiğinde, bir sabah ezanı duyarak kılmış olduğum o ilk sabah namazının secdesinden almış olduğum zevki, o taklidi imanda alamayacaktım. İmanım, tahkiki bir iman oldu. 19 Ağustos 99 gecesi, Cenabı Hakka yaptığım uzun bir duada, O'na verdiğim sözleri şimdiye kadar yerine getirmiş olmanın mutluluğuyla yaşıyorum. Ve bazen de böyle bir tahkiki imana ermek imkânını bana vermiş olduğum için, bana 10 yaşında, “Size biz İslami bir terbiye vermeyeceğiz. Siz kendiniz okursunuz, yaşarsınız, anlarsınız” diyen babama, bana böyle bir tahkiki imanı kazandırma imkânını verdiği için, müteşekkir hissediyorum kendimi. Bitirirken, son peygamberin yaşayan ümmeti olmak hasebiyle, onun mübarek gözlerinde beliren billur taneleri gören ashabının, niçin teessür buyuruyorsunuz ya Resulallah dediklerinde, kardeşlerimi özledim buyurduğu kardeşlerden olmak liyakatine, ehliyetine inşallahu teala, Allah'ın izniyle ulaşacak olan bir Türkiye'yi kurmak konusunda, bundan sonra Cemil Meriç'in gösterdiği irfan istikametinde yürüyecek olan kalemlerin, idraklerin, vicdanların, güçlerine güç katması konusunda Cenabı Hakk'a niyazda bulunuyorum. Ve hepimizden evvel Yusuf Kaplan kardeşimi ve İsmail Doğu kardeşimi bu güzel konuşmalarından dolayı tebrik edip kendilerine teşekkür ediyorum.

Sorular

Dinleyicilerden (Mehmet Ali Solak):

Bütün bu güzel konuşmaları dinledikten sonra Sayın İsmail Doğu'nun yadırgadığım bir görüşü var; Cemil Meriç için "kafası karışık" dediniz. Kimin kafasının karıştığını şu anda ben kestiriyorum, beni bağışlayın böyle söylediğim için. Tersten okuduğunuzda falan dediniz. Ben de tersten okuyorum. Ama ben Cemil Meriç'i belki de sizden daha fazla seviyorum. Sizin, bize göre demenizi yadırgadım şahsen. Kimi kastettiniz? Anlayamadım. Yani aydın dediğiniz zaman, mutlaka sizin görüşünüzü ben paylaşmak zorunda değilim. Ama bugün Cemil Meriç'i konuşuyorsak ben de Cemil Meriç'i sevmek zorundayım. Yani "bize göre" çok garip kaçtı. Notlarıma da aldım. Ben gazeteci Mehmet Ali Solak. Cevap verirseniz çok sevinirim. Yani "bize göre" ne demektir onu anlayamadım. Bize göre tabiri beni biraz rahatsız etti şahsen. Sanki böyle sınırlanmış bir alan. Kimdir ya? Böyle bir şey yok. Ben Cemil Meriç'in Hataylı olmasından, böyle bir düşünürün, böyle bir filozofun bu ülkenin evladı olduğundan çok çok mutluyum. Teşekkür ederim.

İsmail Doğu:

Soru için ya da sahip çıktığınız değer için teşekkür ederim öncelikle. Kafası karışıklığı, olumlu anlamda kullanmıştım. Çünkü kafası karışık olmak, işlerin yolunda gitmesi anlamına geliyor. Böyle düşünüyorum. Bunu bir yerde görmek, bir yere sıkıştırmak için değil, arafta dememizin sebebi de bu. Zaten arafta irfan aynı kökten gelir. Yani o araftadır, bu yüzden irfana çağırıyor. Eğer buradaki hassasiyet noktanız bize göre ifadesi ise, burada bir sınıflama söz konusu değil. Öyle bir çağrışım yaptıysa özür dilerim. Daha çok, bu kelimeler farklı anlaşılıyor ve insanlar işte yazarları okuduklarında biz bunu anlayamıyoruz dediklerinde, aslında biz bu insanların neyini anlayamıyoruz; yani dilini mi anlayamıyoruz, göstermek istedikleri noktaları mı anlamıyoruz? Bunu ifade etmek anlamında provokatif amaçlı kullandığımı söylemiştim hatırlarsanız. Bütün bir toplumumuz, farklı bir elit sürece girmiştir. Kendi kültürel kodlarından uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Çalışılmaktadır, hala devam edilmektedir. Ve buna, bu suya gelen bir sürü insan da vardır. Ben daha çok bunu ifade etmek anlamında dedim yoksa "biz" kelimesinde asla herhangi bir sınıflama, bir kamp gözetme anlamında söylemedim. Tabii ki "biz" yani Antakyalı olması, aynı zamanda Türkiyeli olması, dolayısıyla "biz" ifadesini, illaki bir şekilde alacak olursak, bütün bir Türkiyeli olarak "bizim" insanımız deriz. Bizim abimiz, üstadımız deriz. Ve bu şekilde bağrımıza basarız. Teşekkür ediyorum.

Seyircilerden

Ben Cemil Meriç'le ilgili olarak, Cemil Meriç'in dini hayatı nasıldı? Onu merak ettim. Evdeki yaşantısı mesela! Kur'an'la ilişkisi nasıldı? Bir başka sorum olacak, Avrupa Birliği projesine ve medeniyetler arası diyaloga Cemil Meriç yaşasaydı nasıl bakardı? Teşekkür ederim.

Ümit Meriç:

Tabii bu biraz cevabı uzun bir soru. Bir kere, tabii Allah rahmet eylesin, yani dini hayat, manevi değerlerimiz, onların bizim içimizdeki yeri çok özel bir şey. Yani aynı evin içinde de yaşasanız, baba-kız da olsanız, 24 saatin 14 saatini beraber de geçerseniz, bir insanın Cenabı Hak'la olan manevi hüviyetini hiçbir şekilde keşf edemezsiniz. Bu bakımdan, babamın manevi hayatı ile ilgili bilgi vermek salahiyetine sahip değilim. Fakat bendeki dini gelişmeleri nasıl karşıladığı konusunda size biraz bilgi verebilirim. Ona kendim şahit olduğum için, kendi olayım olduğu için. Ben namaza başlamadan önceki ruhi buhran döneminde, babamın varlığından çok kuvvet alıyordum. Fakat o kuvvet de bana yetmiyordu. Yani büyük bir uçurumdan yuvarlanıyordum. Hani babam ellerini uzatmıştı bana. Fakat onun eli de beni tutmaya yetmedi. Yani ben uçuruma yuvarlanıp gidiyordum. Dolayısıyla bir ilk sabah namazını kılıp ondan sonra, önce sabah akşam, kısa bir süre sonra 5 vakit namaza başlayınca, bende meydana gelen büyük değişiklik babamı çok mutlu etti. Ve ruhumdaki fırtınanın sona erdiğini, benim asude bir ummanda kupa yelken gitmekte olduğumu görmek baba olarak bunu çok mahzuz etti. Bu arada tabii ramazan geldi geçti. Ve ben ramazandan sonra eski 15 yıllık orucumu kaza etme kararı aldım. Ve her gün oruç tutmaya başladım. Tabii bu bir gün değilken, 450 gün oruç tutacağım. 15 yıllık oruç borcum var. Hani başlangıçta, bugün oruçluyum, niyetliyim falan.. Fakat babam bir gün öfkeleni ve dedi ki, "bu ne orucu evladım, evliya mı olacaksın?" ama bu kadar, bunun ötesinde bir müdahale etmedi. Hayatının son saatlerinde de, bilmediğim bir dünyanın dilini konuşmaya başlamıştı. Maalesef o kelimeleri yazmadım. Yani o nerenin diliydi, bilmiyorum. Ama bir başka dünyanın dilini konuşuyordu. Şuuru kapanmıştı fakat konuşuyordu. Bazı şeyler söylüyordu, ben anlamıyordum. Onların arasında, bunu çeşitli defalarda ifade ettim, çok önemli bir hakikat olduğu için, yani biliyorsunuz son ondaki iman son derecede önem taşımaktadır. Allah hepimizin son kelimesini kelime-i tevhit etsin.

Cemil Meriç'in bu anlaşılmaz kelimeler cümbüşü içinde, çok sarih olarak söylediği ve benim anladığım tek cümle, "Muhammed sevgilim" olmuştur. Bunda benim hiçbir telkinim yok. Onun şuuru kapalı, ne söylediğini ben anlamıyorum. Ama nasıl bir boyutlar üstü maceranın içindeydi ki, o sıralarda

babam, hepimizin son nefesinde söylemek istediği o güzel kelime izdivacını babam telaffuz etti. Allah rahmet eylesin. Allah hepimizin halini ve akıbetini hayreylesin. Allah hepimizin son kelimini kelime-i tevhit eylesin. Sizlerin ve bizlerin geçmişlerini de cennetine dâhil eylesin inşallah.

(salonda alkış sesleri...)

Dinleyiciden

“Bediüzzaman ve risale-i nurlar, Cemil Meriç’i nasıl etkilemiştir?

Ümit Meriç, bu sorunun cevabını vermeden önce, Yusuf Kaplan’a yönelerek, «Şimdi, bir ikinci sorusu daha vardı arkadaşın, Avrupa birliği projesi ve diyalog tartışmasını... nasıl karşılardı falan...» diye dinleyicinin ikinci sorusunun cevabını onun vermesini istedi.

Yusuf Kaplan:

Benim vereceğim cevap, benim anladığım Cemil Meriç’e göre cevap olabilir... Şunu söyleyebilirim, Cemil Meriç arafta diye Türkiye’de tanıtılıyor, bu yanlış. Cemil Meriç’in kafası karışık değil. Cemil Meriç kafası karışıklar için kılavuzluk yapmış bir adam. Yani belli bir kafa karışıklığı yaşadı, herkes yaşıyor. Hele Türkiye gibi yok oluş mevsimleri yaşamış ülkelerde, kendi iddialarını yitirmiş, kendi medeniyet iddialarından bile isteye vazgeçmiş, -tarih onu söylüyorum, özellikle vurguluyorum- tarih yapan bir milletten, tarihi tatil yapan bir millete dönüşmüş bir ülkede, ister istemez kafa karışacaktır. Bu sağlıklı kafa karışıklığı ancak omurganın hâkim olduğu yerlerde söz konusu olabilir. İddianın yitirilmediği yerlerde söz konusu olabilir. Medeniyet çürüyorsa, kafanız istediğiniz kadar karışsın. Ama medeniyet göçmüşse, omurga çökmüşse, her şey alt üst olmuşsa oradaki kafa karışıklığı mahveder insanı. Yani bizim Türkiye’deki entelijansiyanın sorunu bu. O yüzden bu anlamda Cemil Meriç’in Avrupa birliği ile ilgili, medeniyetler ittifakı ile ilgili söyleyebileceği şey belki şu olabilir, medeniyetler ittifakı, bir karikatürden ibarettir. İlk bakışta Avrupa birliği meselesi de, olmamış duaya âmin demek gibi bir şey olabilir. Bu kadar basit midir? Bu kadar basit olacağını zannetmiyorum ama şu anlamda, olmayacak duaya âmin demek istiyor olabilir belki, bilmiyorum ama hocam, (Ümit hanıma yöneliyor) yanlış şeyler söylediysem düzeltin.

Buradaki şey şu, söylemek istediğim şey, Cemil Meriç nerede durduğunu bilen birisi, yani eğer Avrupa Birliği’ne girecekse Türkiye, orada, bir şekilde kendisi omurga olacaksa yani asıl gerçekten medeniyet kurucu bir figür olacaksa 100 sene önce olduğu gibi, 100 sene önce biz Avrupa’da idik, Avrupa’nın tam göbeğinde idik. Ama iddialarımızla Avrupa’nın göbeğinde idik. Yani böyle kısa vadeli şeylerle cevap veremeyiz bu tür sorulara... Yani ille de uzun vadede

bakacak olursak, kesinlikle bizim Avrupa'da o medeniyetin içinde herhangi bir parçası, dişlinin bir parçası, bir dişlisi falan olmamızı isteyeceğini zannetmiyorum. Yani ille de orada olacaksak bir şekilde, orada kurucu bir aktör rolü isteyecektir belki de.

İkinci soru, medeniyetler ittifakı meselesi, karikatür meselesi, Amerikan projesidir ama Türkiye'de Tayyip Erdoğan'ın medeniyetler ittifakı meselesini üstlenmesi de Tayyip Erdoğan'ın, aslında biraz Türkiye içinde yaşanan bu yok oluş serüvenin fark edilmiş olmasından kaynaklanıyor. Yani şunu söylemek istiyorum, Türkiye'yi sivil askeri bürokrasi yönetiyor. Öbürü hikâye. Yani siyasilerin Türkiye'yi yönettiğini söyleyemeyiz. Öyle bir şey yok. En küçük bir şeyde bile acayip bir şekilde mazeretler geliştirmek zorunda kalıyor. Acayip bir şekilde bunalımlar geçiriyor, hastanelere düşüyor.. Yani dolayısıyla ortada bir medeniyetler ittifakı falan projesinden söz etmiyoruz. Bir taraftan Amerikalılar dünyayı yakıp yıkarken, öbür taraftan, tuhaf bir şekilde bu şeyini örtbas etmek için bir medeniyetler ittifakı projesini sunuyor, bu yüzden karikatür diye söylüyorum ama tarihte yığınla medeniyetler ittifakı projesi gerçekleştirildi, mesela bunun birisi, Milattan önceki on beşinci yüzyıldaki medeniyetler ittifakı projesidir. Milattan önceki on beşinci yüzyılda, Çin'den, Hint'ten, Mezopotamya'ya kadar bir medeniyetler ittifakı gerçekleşti. İlk defa gerçek anlamda medeniyetler arasında bir ittifak gerçekleşti. Ortak bir paradigma çıktı ortaya. Yani peygamberlerin de tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte Hint'teki, Çin'deki, Konfüçyan, Budist geleneklerin de tarih sahnesinde kilit rol oynamaya başlaması ile birlikte, ortada bir de Mısır'da ve Mezopotamya'da, Maveraünnehir'de büyük medeniyet birikimleri var...

Yani burada ortaya çıkan paradigma şu, insan tabiata, kainata ve canlıya ait bir varlıktır. İttifak böyle olur, böyle bir şey. Böyle olması lazım. Şu anki dünya üzerindeki medeniyetler ittifakını, herhalde Cemil Meriç, kendisi de bir proje olarak görecektir. Çok amaçlı, sonuç alınmayacak bir proje...

Ümit Meriç:

Said Nursi hazretleri ile babamın ilişkisi ve inanç dünyasına tesiri ile ilgili bir soru geldi. Bu soruya benim cevap vermeme hiç gerek yok çünkü bu ülkede hatırlayacaksınız, Said Nursi ile ilgili son derecede yoğun, son derecede berrak bir parça var. Dolayısıyla babamın irfan dünyasındaki isimler arasında İbni Haldun kadar önemli bir yeri vardır Said Nursi Hazretleri'nin. Ve belki de bir manada Cemil Meriç'in irfan ada karasında, ulaştığı en son liman da Said Nursi hazretlerinin bizzat kendisidir. Bu bakımdan babam için çok, babam için ve Türkiye için çok önemli bir isim olarak hazreti rahmetle anıyorum.